

полкът води тежки битки при Деве баир и победата осигурява следващите успешни операции на българската армия в Македония (за нея полковник Бонев е награден с орден „За храброст“, а делегация от кюстендилци, водена от кмета д-р Ливадински, го провъзгласява за почетен гражданин на Кюстендил), при овладяването на Варовище и Крива паланка и битката при Стражин. В някои пленени германски документи заради превземането на Стражинската позиция 9-и полк е наречен „бесния полк“.

В края на 1944 г., след първата фаза на войната, полкът тържествено е посрещнат в Пловдив, но полковник Бонев е арестуван и осъден по недоказани обвинения за извършени от полка му репресии преди „Девети“ в село Стряма. Присъдата е 15 г. строг тъмничен затвор, глоба от 3 млн. лв., лишаване от граждански права за срок от 20 г. и конфискуване на движимото и недвижимото имущество. Година по-късно е реабилитиран, но след отказа му да застане на страната на ОФ власт в Пловдив, отново е арестуван и изпратен в концлагера „Росица“, където се разболява и умира на 51-годишна възраст в края на 1946 г., тъй като не успява да се възстанови от тежките рани, получени от жесток побой в с. Брезово, Пловдивско, преди докарването му в концлагера⁶³¹.

Синът на полковник Иван Бонев, д-р Боню Иванов Бонев, е под активно наблюдение на ДС със съмнения за шпионаж в полза на английското разузнаване⁶³². През 1975 г. „делото за оперативно наблюдение прераства в дело за оперативна разработка с участието на отдел 5 от управление 6 на ДС и ВКР Пловдив за активни действия по установяване, дали той е в услуга на чуждото разузнаване“.

14.1.3. Юристите

Непосредствено след 9 септември 1944 г. в Пловдив съществуват четири юридически консултации със 137 членове⁶³³. В юридическата консултация на Асеновград адвокатите са 12 души, в Карлово – 16, в Първомай – седем; в Смолян – петима, в Девин – четирима. През 1947 г. в Пловдивско са уволнени 176 юристи (адвокати, прокурори, съдии, юрисконсулти) за „вражески прояви в миналото“.

⁶³¹ Станилов, Васил. Адът: Лагерите и затворите. Т. III. Работилница за книжнина Васил Станилов, 2007, с. 152.

⁶³² АКРДОПБГДСРСБНА, ф. 22, оп. 1а, а.е. 885, доклад относно извършената проверка на състоянието на агентурно-оперативната работа в ОУ на МВР – Пловдив – VI управление на ДС.

⁶³³ АКРДОПБГДСРСБНА – Пд, ф. 1, оп. 16, а.е. 38, л. 37–38, справка меморандум на заличените адвокати в Пловдивски окръг.

Към 1958 г. интерес за органите на ДС представляват 48 души от действащите адвокати, които се водят по линия „бивши хора“, но има и друга група адвокати, които се водят в ДС по други оперативни линии на наблюдение, контрол или разработка. Държавна сигурност определя по-голямата част от тях като врагове, тъй като: „Болшинството от тях по един или друг начин са били в услуга на фашистката власт“.

Към 1961 г. адвокатската колегия в Пловдив наброява 220 души. От тях според ДС – Пловдив, вражески настроени са 50 адвокати, почти всички с буржоазен произход или бивши опозиционери. Държавна сигурност вербува деветима от тях и предлага само трима да запазят адвокатските си права, а останалите 38 адвокати да бъдат заличени. По това време в града вече има 97 адвокати, заличени през предходните години по чл. 59 от Закона за адвокатите, част от които са минали през затвори или ТВО. Държавна сигурност води на списъчен отчет всички заличени адвокати, а най-непримиримите от тях наблюдава и контролира чрез своите агенти и информатори.

Адвокат Никола Балтов и колегите му адвокати ротарианци Здравко Станков и Георги Кръстев, бивш народен представител, съден от „народния съд“, но оправдан, са съратници на митрополит Кирил в смелата му акция срещу депортацията на пловдивските евреи през март 1943 г. И тримата са с отнети адвокатски права след „Девети“. Агент „Стоянов“ следи Георги Кръстев и засича вражеското му изказване: „Кой би могъл да предположи, че съдбините на народа и държавата ще изпаднат в ръцете на толкова неподходящи хора, без чувство на държавничество и отговорност, но то е естествено. На отговорни места се настаниха млади хора, които до вчера бяха учени да саботират и рушат, а днес трябва да управляват. Ясно е, че перспективата на нашия живот е мрачна, че бюрократизмът и функционерството са неизбежни белези на системата“⁶³⁴.

Илия Атанасов, син на полковник от царската армия, бивш председател на Алианс Франсез, е защитава подсъдими пред „народния съд“, а

⁶³⁴ АКРДОПБГДСРСБНА – Пд, ф. 1, оп. 16, а.е. 66, т. 1, л. 3, отчетен доклад относно агентурно-оперативната работа на Градско управление на МВР – Пловдив по линия „бивши капиталисти, монархофашистки управници и дейци на буржоазни партии“ за времето от 1 януари 1959 г. до 31 декември 1959 г.

държането му пред съда е било изключително дръзко, пише през декември 1947 г. областният началник на ДС Иван Илиев. „Като председател на адвокатския съвет допуска в адвокатската колегия редица лица, осъдени от „народния съд“, с цел да увеличи броя на реакционерите в адвокатския съвет. Подписал е и искането за освобождаване на Кръстю Пастухов. За-ради вражески и антинародни прояви, чието естество не може да бъде на-правено обществено достойние, Илия Ганев Атанасов е изпратен през м. септември 1947 г. в ТВО“⁶³⁵.

Константин Василев, според ДС е „отявлен германofil. Като военен съдия е издавал смъртни присъди срещу партизани и заради фашистка дей-ност е съден от народния съд... След излизането от затвора той се държи враждебно към ОФ. Заявил е, че комунистите трябва да бъдат изгонени от властта и е хулил ОФ и БРП(к). Подписал е искането за освобождаване на Кръстю Пастухов, заличен е като адвокат и през 1946 г. заради злост-ни изказвания, целящи да се създаде недоволство срещу властта на ОФ, е въдворен в ТВО „Росица“⁶³⁶.

Всички адвокати, подписали подписката за освобождаването от за-твора на Кръстю Пастухов, публикувана във вестник „Свободен народ“, са заличени и са обекти на отчетно-наблюдателни дела. Между тях са Пет-ко Юрданов, един от организаторите на подписката; Тодор поп Христов Стоянов, зет на фабриканта Берлинов; Кръстю Бакърджиев, охарактери-зиран като „водач на цанковите банди в СУ, ярък представител на кървава-та фашистка цанкова шайка, организатор на цанковистките палачи за из-биване на демократични елементи, изселен през 1948 г.“⁶³⁷ На отчетно-на-блюдателни дела се водят също⁶³⁸: Иван Клявков от Пловдив, наблюдаван от агентите „Въча“ и „Родстрой“ по ОНД „Изменник“; бившият адвокат Люлянин от с. Брестовица, въдворяван в ТВО; Костадин Орлов, „зали-чен, защитник на осъдени от народния съд, който още живее със старите разбирания“; Стефан Василев, бивш кмет на селата Старосел и Войводи-ново, Пловдивско, и Ветрен и Патлейница, Пазарджишко, който работи в „Елпром“; Димитър Братанов, от търговско семейство, бивш капитан от армията, областен директор на Пловдив, осъден на една година затвор

⁶³⁵ АКРДОПБГДСРСБНА – Пд, ф. 1, оп. 16, а.е. 103, л. 49, списъци, справки, характе-ристики и др. материали за членове на Пловдивската адвокатска колегия, вражески настроени спрямо народната власт, изготвени през 1958–1961 г.

⁶³⁶ Пак там, л. 50.

⁶³⁷ Пак там, а.е. 106, доклад на началника на група „А-3“ за политическата дейност на Кръстю Атанасов Бакърджиев.

⁶³⁸ Пак там, л. 12.

и конфискация на имуществото и през 1947 г. изселен в Хисаря; Тодор Кръстев, бивш адвокат и военен съдия, „заличен, съден от НС, пребивавал през 1948 г. в ТВО“; Йордан Христов, „заличен, от богато семейство, вражески настроен“; Тома Спространов, завършил в Швейцария; Богдан Дренски, Борис Чобанов – „непоправим враг, изпращан в ТВО“.

Вражески настроени са юристите⁶³⁹: Никола Разсуканов, агитирал по време на изборите срещу ОФ и „през 1947 г. заради антинародна дейност, чието естество не може да стане публично достояние, е въдворен в ТВО“; Никола Марков „в миналото демократ и голям комунистотразец, крайно вражески настроен към прогресивните. След 9 септември 1944 г. е съден от народния съд за дейността му в гр. Конаре“; Теню Георгиев, член на юридическата секция на опозиционния земеделски съюз в Пловдив, възпитаник на Американския колеж в Симеоново, въдворяван в ТВО през 1947 г.; Любомир Русев, който „говорил, че СССР без частна собственост няма даже фабрики за писалки и часовници“; Соломон Исак Паси и Костадин Борисов Пиринчиев⁶⁴⁰, чиято съпруга е въдворявана в концлагер⁶⁴¹, адвокат Певтичев от Първомай, въдворяван в ТВО „Белене“⁶⁴², Любомир Стамболов, Янко Ранков, Янко Кирилов и др.

Заличени като адвокати и определени за непримирими врагове са:

– Костадин Тодоров Енев – осъден на 15 г. затвор от „народния съд“; Никола Търпоманов, бивш кмет на Карлово (1931–1932); Никола Каракашев, чиито брат и баща са убити без съд на 9 септември 1944 г.; Никола Кръстев – бивш адвокат и съдия, въдворяван в ТВО; Шишман Инкьов – завършил Американски колеж; Дяко Дяков – „враг на всичко прогресивно“; Любен Камбанов, Христо Соколов⁶⁴³;

– Еню Попов от с. Калояново, бивш народен представител, въдворен в ТВО през 1951–1952 г.; Трифон Мирчев от Пловдив, въдворен в ТВО за

⁶³⁹ Пак там, л. 51, 71, 91, 94, 95.

⁶⁴⁰ Пак там, л. 31.

⁶⁴¹ Лиляна Пиринчиева е аптекарка от Пловдив, анархист, прекарала около 6 г. в женските концлагери „Босна“ и „Белене“ – остров Щурчето, заедно със сестрите на Райко Алексиев, с Надя Стоянова – секретарка на царица Йоана, със сестрата на Тодор Александров – учителка, с д-р Мария Гачева, д-р Христина Родева, д-р Здравка Крачулева, журналистките Дона Суботина, Ана Алексиева, Божена Юрич, Милка Кюстендилска, учителките-земеделки Цветана Пачева, Пенка Нейкова, Найна Лепардова, балерините Ана Дитрих и Олга Огнянова, певицата Леа Иванова, студентките Катя Партова, Кети Якимова, Елена Софийска, медицинската сестра Жулиета Зец, със съпруги и дъщери на индустриалци, с жени от селата, въдворени при селските бунтове срещу колективизацията, и др. („Горчиви истини“ – свидетелства за комунистическите репресии, разказ на Лиляна Пиринчиева. Център за подпомагане на хора, преживели репресии. – АСЕТ, София, 2003, с. 46–76).

⁶⁴² Горчиви истини – свидетелства за комунистическите репресии, разказ на Куни Кунев. Център за подпомагане на хора, преживели репресии – АСЕТ, София, 2003, с. 30.

⁶⁴³ АКРДОПБГДСРСБНА – Пд, ф. 1, оп. 16, а.е. 38, л. 39–52, справка меморандум на заличените адвокати в Пловдивски окръг.

вражеска дейност и разпространяване на зловредни слухове, а през 1951 г. е осъден на 8 г. затвор, „където се държи опозиционно“; Стоян Хадживълчев Стоянов от Асеновград; Теню Чалъков и др.⁶⁴⁴

Много от заличените адвокати трудно си намират работа поради унищожителните характеристики, които ДС издава за тях и които ги следват навсякъде⁶⁴⁵: Иван Захариев – работи в товарна група по строежите, „правен е опит да бъде вербуван, но хитро се е изплъзнал и отказал. Остава закоравял враг на БКП и на народната власт“; Велко Шопов – следвал в Белгия и Франция, доктор по право, който работи като обушар; Георги Христов Янев – общ работник във вакуумната фабрика; Милен Аджаров – изселван в Разградско, работи в „Пренос-превоз“ – Пловдив; Георги Шивачев – завършил френски колеж и право в Швейцария, занимава се със земеделие; Христо Бояджиев произвежда детски играчки; „непоправимият враг“ Костадин Русев, изселван от Пловдив, работи в „Елметал“; Никола Коцев е в задруга „Филипово“; Георги Ракев е художник; Димитър Кожухаров работи в кооперация „Билка“; Асен Ганев Атанасов е счетоводител в „Стройобединение“ – Пловдив; Владимир Андреев – бивш съдия, съден от „народния съд“, но оправдан, работи в Църковния зеленчуков магазин; Димитър Сираков – завършил и френска филология, осъждан през 1946 г. за това, че поддържа връзки с американската легация, през 1952 г. и 1957 г. е въдворяван в ТВО. Същият е общ работник и заради вражеските му позиции е обект на отчетно-наблюдателно дело.

Уникален е случаят с Георги Муравеев Радев, завършил семестриално право през 1944 г., на когото е отнета възможността да се дипломира и да работи като юрист. Като активен legioner веднага след 9 септември 1944 г. е подложен на репресии, по-късно през 1948 г. е съден по процеса срещу Втори legionерски център и получава 10-годишна затворническа присъда. Прекарва в затворите и ТВО „Белене“ почти девет години. През 1957 г. е изселен със семейството си в Перушица, където работи като зидар. През всичките години на свобода, до м. януари 1990 г., е под контрола на Държавна сигурност по дело за оперативно наблюдение „Морж“. Досието на Георги Радев в Държавна сигурност по линия „Бивши хора и фашистки организации“ се състои от 31 тома, всеки от които съдържа по 250–300 ли-

⁶⁴⁴ АКРДОПБГДСРСБНА – Пд, ф. 1, оп. 16, а.е. 106, тетрадка, списък на всички лидери на БЗО, ЗМС(о), народни представители, членове на ВСС, членове на окръжни, околийски, градски ръководства, заличени адвокати, излезли с декларации опозиционери и изменници на родината, 1961 г.

⁶⁴⁵ АКРДОПБГДСРСБНА – Пд, ф. 1, оп. 16, а.е. 38, л. 39–52, справка меморандум на заличените адвокати в Пловдивски окръг.

ста⁶⁴⁶. Създаването му е осигурило заплатите, пенсиите и хонорарите на десетки щатни служители на ДС и е гарантирало „успех в живота“ на агентите „Добрев“, „Кара Кончар“, „Петров“, „Митко“ и на обикновените доносници, дори и близки приятели, които повече от 30 години са ходили по петите му.

14.2. Гражданите на Пловдив

Христо Станев

В спомените на старите пловдивчани Христо Станев⁶⁴⁷ е един от най-обаятелните и харизматични граждани, пример за достойно поведение след комунистическия преврат. Той е наследник на две уважавани градски фамилии – първата на баща му д-р Димитър Гребенаров и съпругата му Пенелопи Ракаджи и втората – на неговите осиновители Андон Станев и сестрата на майка му Елена Ракаджи-Станева. Роденият в Клисурска Андон Станев е съосновател на Пловдивска популярна банка и пръв председател на Управителния ѝ съвет, на електрическата компания „Въча“ и на влиятелния вестник „Юг“. Заедно със съпругата си учредяват фондация „Елена и Андон Станеви“, която изгражда в Клисурска трапезария за бесплатно хранене на учениците и подпомага финансово най-изявените от тях. В дарената от фондацията сграда днес се помещава кметството на Клисурска, а една от улиците носи името „Елена и Андон Станеви“. Семействата Гребенарови и Станеви построяват един от архитектурните символи на Пловдив – прочутия хотел „Молле“ (архитект Мариано Пернигони, 1911 г.).

Христо Станев защитава докторат по право в Сорбоната. Връща се в Пловдив и става успешен юрист. Даровит музикант, изнася концерти за цигулка. През 1938 г., когато футболният клуб на Стария град „Спорт-клуб“ (Пловдив) (дн. „Локомотив“) спечелва място в Националната футболна дивизия, включваща 10-те най-добри български тима, той е избран за председател на клуба.

След 9 септември 1944 г. е лишен от правото да упражнява адвокатската си професия, почти цялата собственост на семейството му е отнета, но получава предложение да свири в градския оркестър. Категорично отказва с думите: „Аз съм свободен човек и не приемам милостиня, нито ще се кланям някому!“. Закупува кон и започва да работи като каруцар,

⁶⁴⁶ Дърваров, Светозар. Бивши хора и фашистки организации. // Про & Анти, № 39, 1999.

⁶⁴⁷ Ангелов, Ангел. Улица „Отец Паисий“ – Личности и съдби. 30 май 2011. Източник: loko-pd.com